

Tentamen Numerieke Wiskunde 1
vrijdag 11 augustus 2000, 14.00 - 17.00 uur

- (i) Gebruikte stellingen dienen duidelijk geformuleerd te worden. Laat bij toepassing van deze stellingen zien dat aan alle voorwaarden voldaan is. Uw antwoorden behoren goed gemotiveerd te worden.
- (ii) Vermeld boven uw werk uw achternaam en voorletters, uw collegekaartnummer en de datum.
- (iii) Opgave 5 is alleen voor studenten *zonder* hoofdvak wiskunde; opgave 2 is alleen voor studenten *met* hoofdvak wiskunde. Iedereen maakt opgaven 1, 3 en 4.
-

1. In een biologisch experiment wordt een grootte $p \approx 0.01$ gemeten. Van de gemeten waarde $\tilde{p}$ is bekend dat zij een relatieve fout bezit, die in absolute waarde ten hoogste 10^{-2} is. We zijn geïnteresseerd in de waarde $y = 1 - \sqrt{1 - p}$.

- (a) Bepaal het conditiegetal van y met betrekking tot p , en leid hieruit af dat de relatieve nauwkeurigheid waarmee y te bepalen is in absolute waarde (ongeveer) ten hoogste 10^{-2} is.

Voor de berekening van een benadering $\tilde{y}$ van y gebruiken we een representatie met grondtal $B = 10$ en aantal cijfers t . Met $\ominus$ en SQRT noteren we de machine-versies van de rekenkundige operaties ‘-’ en ‘ $\sqrt{}$ ’. Er geldt dus voor alle representeerbare a en b : $a \ominus b = \text{fl}_t(a - b)$ en $\text{SQRT}(a) = \text{fl}_t(\sqrt{a})$. We zullen de volgende algoritme gebruiken:

$$A : \tilde{y} = 1 \ominus (\text{SQRT}(1 \ominus \tilde{p})).$$

- (b) Bepaal de conditiegetallen van algoritme A.

In het volgende mag worden aangenomen dat $\tilde{p}$ representeerbaar is.

- (c) Leid af hoe groot het aantal cijfers t van de representatie minstens moet zijn opdat voor de met algoritme A verkregen benadering $\tilde{y}$ geldt: $|\tilde{y} - y|/|y| \lesssim 2 \cdot 10^{-2}$.

2. Deze opgave is uitsluitend voor studenten MET hoofdvak wiskunde.

Teneinde een overbepaald stelsel niet-lineaire vergelijkingen $F(x) = 0$ op te lossen in de zin der kleinste kwadraten, kunnen we gebruik maken van de *gedempte* versie van de methode van Gauss-Newton.

Zij $m \geq n$. Veronderstel :

- (a) $D \subset \mathbb{R}^n$ is open, $F : D \rightarrow \mathbb{R}^m$ heeft continue tweede orde partiële afgeleiden $\frac{\partial^2}{\partial \xi_j \partial \xi_k} F_i(x)$ op D ;
- (b) $x_0 \in D$ en de $m \times n$ matrix $F'(x_0) = \left(\frac{\partial}{\partial \xi_j} F_i(x_0) \right)$ is regulier; $s_0 \neq 0$ is de oplossing in de zin der kleinste kwadraten van het stelsel $F(x_0) + F'(x_0)s = 0$.

Definieer voor $\lambda \in \mathbb{R}$ met $x_0 + \lambda s_0 \in D$ de functie $g(\lambda) = \left(|F(x_0 + \lambda s_0)|_2 \right)^2$.

Bewijs dat er een $\bar{\lambda} > 0$ bestaat zó dat de functie g strikt dalend is op het interval $[0, \bar{\lambda}]$.

3. Op het interval $[0, 1]$ zoeken we nulpunten van de functie

$$f(x) = e^x + x^3 - 20x + 1.$$

(a) Laat zien dat $f(x) = 0$ precies één oplossing heeft op het interval $[0, 1]$.

We duiden deze oplossing aan met x^* . We kunnen x^* benaderen met behulp van de methode van Newton.

(b) Voer één stap van de methode van Newton uit met startwaarde $x_0 = 1$.

Is het zinvol demping toe te passen? Zo ja, voer in dat geval één stap van de *gedempte* methode van Newton uit met startwaarde $x_0 = 1$.

Eenvoudig is in te zien dat x^* een dekpunt is van de vergelijking

$$x = g(x), \text{ met } g(x) = \frac{1}{20}(1 + e^x + x^3).$$

Beschouw het iteratieve proces, uitgaande van een startwaarde $x_0 \in [0, 1]$,

$$(1) \quad x_{k+1} = g(x_k), \quad k = 0, 1, 2, \dots$$

(c) Bewijs dat

$$|g(\tilde{x}) - g(x)| \leq 0.3 \cdot |\tilde{x} - x| \quad \text{voor alle } \tilde{x}, x \in [0, 1].$$

(d) Bewijs dat x^* het enige dekpunt van g in het interval $[0, 1]$ is, en dat de rij $x_0, x_1, x_2, \dots$ voor iedere $x_0 \in [0, 1]$ convergeert naar x^* .

(e) Zij $x_0 \in [0, 1]$. Bepaal op grond van de in het collegedictaat vermelde *a-priori schatting* bij contraherende afbeeldingen een zo klein mogelijke waarde k waarvoor

$$|x_k - x^*| \leq 5 \cdot 10^{-3}$$

en noem deze waarde $\hat{k}$.

(f) Voer het iteratieve proces (1) uit met startwaarde $x_0 = 0$ en beëindig de iteratie zodra voor een berekende x_k op grond van de in het collegedictaat vermelde *a-posteriori schatting* bij contraherende afbeeldingen geldt dat

$$|x_k - x^*| \leq 5 \cdot 10^{-3}.$$

Doe in geen geval meer dan $\min\{\hat{k}, 10\}$ stappen van proces (1). Vermeld alle gevonden benaderingen van x^* .

4. Beschouw het beginwaardeprobleem

$$(1) \quad \begin{cases} U_1'(t) = \cos(U_2(t)), & t > 0, \\ U_2'(t) = -\sin(U_1(t)), & t > 0, \\ U_1(0) = 1, & U_2(0) = 1. \end{cases}$$

(a) Definieer $f : \mathbb{R} \times \mathbb{R}^2 \rightarrow \mathbb{R}^2$ en $u_0 \in \mathbb{R}^2$ zo dat (1) equivalent is met het stelsel

$$\begin{cases} U'(t) = f(t, U(t)), & t > 0, \\ U(0) = u_0. \end{cases}$$

We benaderen $U(\frac{1}{2})$ met behulp van de Runge-Kutta methode met Runge-Kutta matrix

$$M = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ \frac{2}{3} & 0 \\ \frac{1}{4} & \frac{3}{4} \end{pmatrix}.$$

(b) Bepaal met de methode M en $h = \frac{1}{2}$ een benadering van $U(\frac{1}{2})$.

De benadering van $U(\frac{1}{2})$, verkregen door herhaalde toepassing van methode M met stapgrootte h , noteren we als $T(h)$ met $T(h) = \begin{pmatrix} T_1(h) \\ T_2(h) \end{pmatrix}$. Gegeven is de volgende tabel met waarden $T(h)$.

h	$T(h)$
$\frac{1}{4}$	$\begin{pmatrix} 1.3521743 \\ 0.54462906 \end{pmatrix}$
$\frac{1}{8}$	$\begin{pmatrix} 1.3529658 \\ 0.54367660 \end{pmatrix}$
$\frac{1}{16}$	$\begin{pmatrix} 1.3531828 \\ 0.54342356 \end{pmatrix}$

(c) Schat met behulp van de waarden uit bovenstaande tabel de orde van de Runge-Kutta methode M .

Het blijkt dat $T_2(h) = U_2(\frac{1}{2}) + \gamma^{(2)}h^2 + \gamma^{(3)}h^3 + \mathcal{O}(h^4)$, waarbij $\gamma^{(2)}$ en $\gamma^{(3)}$ zekere constanten zijn.

(d) Bepaal met extrapolatie naar $h = 0$ een zo nauwkeurig mogelijke benadering van $U_2(\frac{1}{2})$. Geef uw antwoorden in 8 cijfers nauwkeurig.

5. Deze opgave is uitsluitend voor studenten **ZONDER** hoofdvak wiskunde.

Op tijdstippen $t = 0, 1, 4, 5$ zijn metingen gedaan van de grootheid η . De meetresultaten zijn weergegeven in onderstaande tabel.

i	t_i	η_i
1	0	4
2	1	3
3	4	-4
4	5	5

Volgens een bepaald model moet de relatie $\eta = \varphi(t)$ gelden waarbij de functie $\varphi(t) = \xi_1 + \xi_2 \sin(\xi_3 t)$ afhangt van de onbekende parameters ξ_1, ξ_2 en ξ_3 . De gedane metingen leiden tot het overbepaalde stelsel vergelijkingen

$$\xi_1 + \xi_2 \sin(\xi_3 t_i) - \eta_i = 0 \quad (i = 1, 2, 3, 4).$$

Uitgaande van de startvector $x_0 = (0, 2, \frac{\pi}{2})^T$ vindt men na uitvoering van één stap van de methode van Gauss-Newton op bovenstaand stelsel een vector x_1 . De vector $s = x_1 - x_0$ voldoet aan $Hs = z$, waarbij H een 3×3 matrix is.

- Bepaal H en z .
- Los het stelsel $Hs = z$ op met 'scaled column pivoting' (ook wel 'scaled partial pivoting' genoemd).